

גליון מס' 142 לפרשיות נצבים וילך pinchasf@gmail.com	רעיון לפרשת השבוע ע"י פינחס פרקש שנה שלישית	עלה
---	---	-----

יש לך עוד מקום אצל ה' גם לאחר החטא והעונש

א. והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה הברכה והקללה אשר נתתי לפניך והשבות אל לבבך בכל הגויים אשר הדיחך ה' אלוקיך שמה. ב. ושבת עד ה' אלוקיך ושמעת בקולו ככל אשר אנוכי מצוה היום אתה ובניך בכל לבבך ובכל נפשך. ג. ושב ה' אלוקיך את שבותך וריחמך ושב וקיצצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלוקיך שמה. ד. אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך ה' אלוקיך ומשם יקחך. ה. והביאך ה' אלוקיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירישתה והיטיבך והירבך מאבותיך. ו. ומל ה' אלוקיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך למען חיך. ז. ונתן ה' אלוקיך את כל האלות האלה על אויבך ועל שונאיך אשר רדפוך. ח. ואתה תשוב ושמעת בקול ה' ועשית את כל מצוותיו אשר אנוכי מצוה היום. ט. והותירך ה' אלוקיך בכל מעשה ידך בפרי בטנך ובפרי בהמתך ובפרי אדמתך לטובה כי ישוב ה' לשוב עליך לטוב כאשר שש על אבותיך. י. כי תשמע בקול ה' אלוקיך לשמור מצוותיו וחוקותיו הכתובה בספר התורה הזה כי תשוב אל ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך.

א

מהו "יבואו עליך"?

"והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה" – הפרשה הזאת עתידה, כי כל עניינה לא היו ולא נבראו אבל הם עתידים להיות.

רמב"ן

מהו "והשבות אל לבבך"?

"והשבות אל לבבך" – התבונן בחלקו הסותר ותשיבם אל לבבך יחדיו להבחין האמת מן השקר. ובזה תכיר כמה רחוקת מן הקל יתעלה בדעות ובמנהגים אשר לא כתורתו.

ספורנו

מהו "כל הדברים האלה"?

"והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה" – למה הוצרך לומר כל הדברים האלה ולא הספיק באומרו "כי יבואו עליך הברכה והקללה אשר נתתי לפניך"?

ואולי כי יבואו עליך כל הדברים האלה תקבלם בשמחה בהשוואה יחד הברכה והקללה ואם היה רק נאמר הברכה והקללה היינו חושבים כי לשון שמחה הוא על הברכה בלבד.

מהו "הברכה והקללה"?

"הברכה והקללה" – לא מבעיא בעוד הטובה עליהם אם הרשיעו וחזרו בתשובה שיהיו מרוצים אל ה', אלא אפילו אחר שנמאסו בעיני ה' ושלח בהם חרון אפו והדיחם מעל פניו. ולצד הצרה אשר תסובבם חוזרים בתשובה, אף על פי כן ישיב ה' שבותם.

יש להעיר למה הוצרך לומר הברכה, כיון שדבר הסובב התשובה הוא מורא הקללה, לא היה לנו לומר אלא, כי יבוא עליך הקללה.

ונראה כי בא להעיר דבר שבו ישיב אל ליבו לשוב בתשובה והוא כי ישכיל בהטיבו מעשיו לפני ה' הברכה אשר תסובבנו. ועת אשר יסור מני אורח החיים הקללה אשר תבואהו. ומזה ישכיל להשיב אל ליבו כי זולת מבחן הברכה שיהיה בה בעשות רצונו יתברך, לא יצדיק סיבת הקללה שהיא לצד עוובו את ה'.

מהו "והשבות אל לבבך"?

"והשבות אל לבבך" – לצד שהרשעים לבבם טועה לזה אמר "והשבות אל לבבך", שניהם הטועים בדרך לא טוב.

בכח טענת היותו גולה ונידח בכל הגויים ויאמר ללבו מה גרמו מעשי הרעים וידע כי רע ומר עוזבו את ה'. והוא אומרו "והשבות אל לבבך" בטענת כל הגויים אשר הדיחך ה' שמה. טעם שדיבר הכתוב בדרך זה, להיות שימצא המסית טענה לסתור הוכחת הגלויות באומרו כי הלא כמה וכמה מהאומות שיקרה להם כזה שיגלו מעל אדמתם, לזה אמר "בכל הגויים". כי אין גלות כגלות ישראל אשר נתפזרו בארבע רוחות העולם.

אור החיים

מה בין "הפיצך" ו"הדיחך"?

"והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה" – מתחילה אמר "בכל הגויים אשר הדיחך ה' אלוקיך שמה" ואחר כך אמר "בכל הגויים אשר הפיצך ה' אלוקיך". יש הבדל בין "הפיצך" ובין "הדיחך".

"הפיצך" – על הגלות. "הדיחך" – על המצוות. כי בהיות ישראל בארצות העמים הם נידחים מן המצוות, הן מצד עבודת אלילים, הן מצד שרוב המצוות התלויות בארץ. ועל ידי ההדחה זו ישראל קרובים לבוא לידי טעות ולומר שאין הקב"ה חפץ עוד במעשיהם כלל. ועל ידי זה יתיאשו לגמרי מן הגאולה כי יאמרו שהקב"ה הדיחם מן המצוות בכוונה גמורה. וטעות היא בידם כי הקב"ה לא נתכוון בעצם וראשונה כי אם על הפיזור להפיצם זה מעל זה כי כינוס לרשעים רע להם. האמנם מה שנדחו מן המצוות נמשך במקרה בו ההפצה ולא שיתכוון ה' בעצם וראשונה להדיחם מן המצוות.

וזוהו המכוון בפרשה, שתחשוב בלבבך דבר שה' הדיחך מן המצוות בכוונה ועצם וראשונה כי אינו חפץ לא בכך ולא בשמירת מצוותיך עוד. ועל ידי זה תתיאש מן התשובה כי תאמר לו חפץ ה' בנו לא תקראנה אותנו כאלה מידו יתברך. על זה שאתה חושב תועה על ה' ואין הדבר כן אלא במצוותיך חפץ לעולם. ובזה יבחן הדבר במה שאמר "ושבת עד ה'", כי מיד כאשר תגמור בלבבך לשוב בתשובה שלימה עד ה' אף על פי שעדיין לא עשית הדבר הראוי לעשות בפועל בזה הורה באצבע לומר ראה איך אתה טועה בדעתך. כי לא זו שבמצוותיך חפץ מאוד אלא תיכף שתשוב עד ה' "ושמעת בקולו ככל אשר אנוכי מצוה היום בכל לבבך ובכל נפשך", שעיקר השמיעה בקול ה' היא בכל לבבך לבד. שיראה ה' בכך סימני טהרה שנכון לבך אל ה', אך שהמניעה היא שלא תוכל לעשות בפועל כל מצוותיו. ומכל מקום תיכף "ושב ה' אלוקיך את שבותך וריחמך ושב וקבצך".

מהו "ושב"?

הזכיר שתי פעמים "ושב" בזה אחר זה. הראשון מדבר במחילת העוון הקודם הנקרא "שבותך". ועל זה אמר "ושב ה' אלוקיך את שבותך ורחמך" כי אפילו שבותך המתייחס אליך דהיינו העוון יתהפך לזכות. "ורחמך" – לשון אהבה. יהיה ה' אוהב את שבותך יען כי הזדונות יהיו בעיניו יתברך כזכויות ואוהבם מאוד.

השב השני מדבר בשיבת ישראל מן הגלות וזה שכתוב "ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך ה' אלוקיך שמה", לא כמו שחשבת שהדיחך ה' אלוקיך ונתכוון בעצם וראשונה להדיחך מעל שמירת המצוות, אלא בעצם וראשונה נתכוון ה' להפיצך. אמנם ההדחה מן המצוות נמשך במקרה מן הניפוז. ומכל מקום "אם יהיה נדחך בקצה השמים" כי באמת אתה מודח מן המצוות אלא אין לייחס הדבר אליו יתברך כי אם אליך ונקרא "נדחך" כי אתה עשית וגרמת לך הדחה זו מבית ומחוץ. ואף על פי שאתה גרמת לך להיות מודח מן מקום קיום המצוות רחוק מאוד, מכל מקום "משם יקבצך ה' ומשם יקחך". משם יקבצך זה קיבוץ גלויות "ומשם יקחך" אליו לסייע לך לשמירת המצוות.

והכוונה אם כי הדיחך בין הגויים כהדוחה דבר שלא ירצה בו אבל בכל זאת "ה' אלוקיך שמה" – השכינ שכינתו שמה, בהסתר פנים. ולמדנו שמה שאמר לעיל "וישליכם אל ארץ אחרת" שיהיה הגלות בגדר השלכה, אבל זה רק עד שיגיעו אל ארץ אחרת. אבל בארצות הגויים היה רק בדרך הדחה "ויתשם מעל אדמתם באף וחימה ובקצף גדול". אבל חוץ לאדמתם לא היו באף וחימה.

ההבדל בין השלכה להדחה בג' דברים:

1. כי המשליך וזורק נעשה הדבר רחוק ממנו.
2. שעל ידי השלכה יתקלקל הדבר.
3. שמראה שאינו רוצה לדעת איפה תשכון, אבל המדיח דבר כל עת שידחה צריך להתקרב אל הדבר ועל ידי הדחה לא יתקלקל הדבר ויודע מקום הדבר שהוא.

ויתכן לפרש "והשבות אל לבבך בכל הגויים" – בשבתך בין הגויים תשוב אל לבך אשר הדיחך ה' אלוקיך שמה. שהדיחך למקום מיוחד כמדיח דבר ממקום למקום עד שמוצא מקום שינוח שמה במנוחה טובה וזה לראיה שעניי ה' עליך רק לטובה.

מלבי"ם

מהו "כל הדברים האלה"?

"והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה" – פרשה זו היא פרשת הגאולה. נבואה ברורה איך יהיה סדר הגאולה העתידה בפרטות. וכמו שביאר ה' למשה סדר גאולת מצרים מהחל עד גמר קריעת ים סוף.

מהו "בכל הגויים"?

"בכל הגויים" – ולא בכל העמים דאף על גב שיש בכל העמים מעט מישראל מכל מקום בתחילה יהיה התעוררות בקרב עיקר ישוב ישראל שהם בכל הגויים היינו אומות גדולות.

הנצי"ב

מדוע משמיע משה דברים עתדיים?

מאות שנות הייסורים של ישראל הביאו על העם מבחנים קשים ולא פעם היתה משמעותם סתומה. עתה מתאר הכתוב את המטרה הגדולה שייסורים אלה מובילים אליה.

הברכות והקללות שיבואו עליך נכתבו מראש בספר הזה אלפי שנים לפני בואך. וכאשר כולך יתקיימו כך תחזיר ללבך את כל הנסיונות האלה של מהלך גורלך החיצוני תשיב אותם אל לבך פנימה כדי להרהר בהם ולחשוב עליהם. וכמסקנה מכך "ושבת" – תשוב אל ה' ולתורתו בכל לבבך ובכל נפשך ותרכוש גם את לב בניך לנאמנות דומה לה' ולתורתו. שכן נסיון אלפי השנים שעברו עליך כבר יעיד בפניך על ה' ועל תורתך האלוהית ועדות זו תהיה חתומה לעד על לוח לבך.

"בכל הגויים אשר הדיחך ה' אלוקיך שמה" – תהיה עם ה' שתורת ה' בידו ותכונה זו תשאר כך עד סוף כל הדורות למרות כל התהפוכות שיבואו עליך. ודבר זה יחד עם קיום הגורל שנגזר עליך יאפשר ויגרום את תשובתך הסופית ואת שיבתך אל ה' ולתורתו.

מהו "ושבת"?

"ושבת" – לא תיעצר במחצית הדרך אלא תשלים את תשובתך ותבצענה במלואה, עד שתגיע אל ה' ותדבק בו.

רש"י הירש

ב

מהו "ושבת עד ה' אלוקיך"? 1
"ושבת עד ה' אלוקיך" – תהיה תשובתך כדי לעשות רצון קונך בלבד. וזו התשובה שמגיעת עד כסא הכבוד.

מהו "ושמעת בקולו"? 1
"ושמעת בקולו ככל אשר אנוכי מצווך היום" – לא מצוות אנשים מלומדה כמו שעשית קודם לכן.

מהו "אתה ובניך"? 1
"אתה ובניך" – גם ילידי הדור יכירו זה.
מהו "בכל לבבך ובכל נפשך"? 1
"בכל לבבך" – שלא תסתפק בזה.
"ובכל נפשך" – שלא תמנע מזה נפש המתאוה בהכירך גודל העניין.
ספורנו

מהו "ושבת עד ה' אלוקיך"? 2
"ושבת עד ה' אלוקיך ושמעת בקולו ככל אשר אנוכי מצווך היום אתה ובניך" – שתשוב אל ה' בכל לבבך ובכל נפשך ותקבל עליך ועל בניך לדורותם לעשות ככל אשר אנוכי מצווך היום כאשר עשו בגאולה השנית דכתיב "ובאים באלה ובשבועה ללכת בתורת האלוקים אשר נתנה ביד משה עבד האלוקים ולשמור ולעשות את כל מצוות ה' אדונינו ומשפטיו וחוקיו".
או יהיה "מצווך אתה ובניך" כמו מצווך לך ולבניך. ולפי דעתי יש בו סוד גדול כי ירמוז למה שאמרו "אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף".
רמב"ן

מהו "ושבת עד ה' אלוקיך"? 3
"ושבת עד ה' אלוקיך" – אומרו "ושבת" ולא הספיק במה שאמר "והשבות אל לבבך" כי הוא טענת הנצחון לליבו הטועה. וזה לעניין להכיר כי לא טוב עשה והתשובה לפני ה' להיטיב דרכיו והוא מאמר "ושבת".
אור החיים

מהו "ושבת עד ה' אלוקיך"? 4
"ושבת עד ה' אלוקיך" – היינו גם כן כמצווה על מצוות התשובה וגם הבטחה שישוּבו עד ה' ובמה תהיה תשובתם הלא הם בארצות גלותם ורובי המצוות תלויים בארץ ובבית הבחירה ורק התשובה תהיה.

מהו "ושמעת בקולו"? 2
"ושמעת בקולו" – מורה על ההכנה וההשתוקקות לקיים מצוות ה'.
מהו "מצווך היום"? 1

"ככל אשר אנוכי מצווך היום" – אף שאי אפשר לך לקיימם במעשה.
מהו "בכל לבבך ובכל נפשך"? 2

"בכל לבבך ובכל נפשך" – שתהיה לך כלות הנפש לקיימם.
מלבי"ם

מהו "ושבת עד ה' אלוקיך"? 5
"ושבת עד ה' אלוקיך" – כמשמעו תשובה על עוונות.
מלבד שתשוב למצוות מעשיות עוד "ושמעת בקולו" – ללמוד בדיוק התלמוד ובפלפול המביא להוראה.

מהו "מצווך היום"? 2

"ככל אשר אנכי מצווח היום" – אף על גב שתהיו עוד בגולה ויש כמה פרשיות של תורה שאינן נוהג כלל כמו קורבנות וטהרות ועוד הרבה, תשמע בקולו לדקדק בהם.

מהו "אתה ובניך"? 2

"אתה ובניך" – היינו עם דיבוק חברים ופלפול תלמידים שמכונים בשם בנים. הזהיר משה רבינו על הלימוד בעוד שלא הגיע למעשה.

הנצי"ב

ג

מהו "ושב ה'"? 1

"ושב ה' אלוקיך את שבותך" – היה לו לכתוב "והשיב את שבותך" רבותינו למדו מכאן שהשכינה כביכול שרויה עם ישראל בצרת גלותם וכשנגאלים הכתיב גאולה לעצמו שהוא ישוב עמהם.

ועוד יש לומר שגדול יום קבוץ גלויות. ובקושי כאילו הוא עצמו צריך להיות אוהז בידיו ממש איש איש ממקומו כעניין שנאמר "ואתם תלוקטו לאחד אחד בני ישראל". ואף בגלויות שאר האומות מצינו כן "ושבתי שבות מואב".

רש"י

מהו "ושב וקבצך"? 1

"ושב וקבצך" – בקיבוץ גלויות.

ספורנו

מהו "ושב ה'"? 2

"ושב ה'" – פירוש חלקי התשובה שנשבו מצד מעשיך הרעים שקדמו ישיבתם ה' מהשבאי, זה כנגד גאולת שבית הנעלם וכנגד שבית הנגלה אמר "ושב".

אור החיים

מהו "שבותך"? 1

"שבותך" – עיקר הגולה ששמה עיקר ישוב ישראל.

מהו "וקבצך מכל העמים"? 1

"וקבצך מכל העמים" – אחר שישבו עיקר הגולה מן הגויים ישוב ה' לקבץ מן העמים אשר הפיצך ה' שמה מעט מעט.

הנצי"ב

מהו "ושב ה'"? 3

"ושב ה' אלוקיך את שבותך" – שכשם שהתעורר לשוב אל ה', לעומת זה ישוב ה' אליך.

מהו "ורחמך"? 1

"ורחמך" – שיתן אותך לרחמים בלב הגויים.

מהו "ושב וקבצך"? 2

"ושב וקבצך מכל העמים" – אחרי ההרוחה ישוב וקבצך.

מהו "אשר הפיצך"? 1

"אשר הפיצך" – שתהיה שם בדרך נפוץ מפוזר מאוד, לא היה זה במקרה רק ה' אלוקיך שמה שהיה במכוון מאת ה' שתהיו שמה וגם יורה שאף בשביל מעט מבני ישראל בכל מדינה ה' אלוקיך שמה שהשכין שכינתו ביניהם.

מלבי"ם

מהו "ושב ה'"? 4

יבוא הזמן כאשר המאורעות שעברו עליך והספר המבאר לך את פשרם כבר השלימו את פעולתם עליך. ובהיותך בגלות מפוזר בין כל העמים תשוב אל ה' ולתורתו בכל לבבך ובכל נפשך. ושיבה זו תביא לידי כך שגם ה' ישוב ויפנה אליך ויחזר אחריך בגלות ויהיה קרוב אליך כימי עולם וכשנים קדמוניות.

מהו "ורחמך"? 2

"ורחמך" – והוא ישוב ויקבל אותך ברחמיו, הוא יקרב אותך כיציר הנהגתו ההסטורית כפועלו בקרב שנים ועיתים, כנצר מטעיו ומעשה ידיו כמטע שנטעו חזור ונטוע ונטר זמן רב את ניצתו ועתה הבשילה תפארת פריחתו.

מהו "ושב וקבצך"? 3

"ושב וקבצך" – הוא ישוב ויקבצך מכל העמים שהפיצך ביניהם למען תהיה גוי אחד בארץ.

רש"ר הירש

ד

מהו "בקצה השמים"? 1

"בקצה השמים" – כנגד ארץ ישראל.

ראב"ע

מהו "ומשם יקחך"? 1

"ומשם יקחך" – במקומות שאין שם עיקר ישוב ישראל, אפילו המעט הנמצא שם המה פחות ערך למעוטי תורה וגם אין להם יחס כהונה כל כך ואינם ראויים לשרת בבית המקדש. על זה אמר דמכל מקום גם מהם אקח, שיהיה מכל מקום בהם אנשי חיל לשרת בבית המקדש ולהעמידם על חזקת כהונה.

הנצי"ב

מהו "אם יהיה נדחק"? 1

"אם יהיה נדחק בקצה השמים" – יש הדחה שקשה אף מהשלכה והוא כשידחה הדבר עד שאין עוד מקום להרחיק יותר, שזה יורה שרצונו להרחיק הדבר בתכלית הריחוק ולכן לא השליכה כי על ידי לא היה נתרחק כריחוק הזה.

מלבי"ם

מהו "יקבצך"? 1

"יקבצך" – הוא יקבץ את כולם גם את אלה מבין פזוריך שהם מבודדים ביותר שהתגלגלו לארצות רחוקות ביותר.

מהו "ומשם יקחך"? 2

"יקחך" – והוא יחזור ויקח אותך אליו למען תקיים את ייעודך להיות רק לו לבדו.

רש"ר הירש

ה

מהו "והרבך מאבותיך"? 1

"והרבך מאבותיך" – אין הפירוש מאבותיך יותר מאבותיך שהרי בסמוך אמר "כאשר שש על אבותיך" משמע לא יותר מהם אלא שווה להם. אלא מאבותיך לומר לך מאחר שאתה הכינות לבך אל ה' אבל עדיין לא יצאה מחשבתך אל הפועל כי לא קיימת המצוות עדיין. על כן אין זכותך מספיק לך להיטיב לך ולהרבותך כי אם זכות אבותיך היא שעמדה לך להיטיב לך ולהרבותך. זהו שאמר "מאבותיך" שדבר זה נמשך לך מאבותיך. אמנם מכל מקום מאחר שליבך שלם עם ה' וגמרת בליבך לעשות כל מצוות ה' גם בפועל אם תבוא המצווה לידך גם לעומת זה ה' יגמור בעדך.

כלי יקר

מהו "וירשתה"?

"אשר ירשו אבותיך וירשתה" – ירושא אין לה הפסק אם כן שתי פעמים ירושה קשה.
הנצי"ב

מהו "והביאך"? 1

"והביאך" – כי יקבצם ויביאם אל מזבז העמים ויבור מהם הפושעים והמורדים ולא יביאם אל הארץ.
ירמוז שיביא אל הארץ רק הצדיקים שה' להם לאלוקים, אבל לא המורדים והפושעים.

מלבי"ם

מהו "והביאך"? 2

"והביאך" – הוא יביא אותך לארצך ולמולדתך שכבר ירשת אותה שתי פעמים. פעם אחת על ידי אבותיך בימי משה ויהושע ואותה ירושה בטלה על ידי הכיבוש הבבלי. ואחר כך על ידי שבי הגולה בימי עזרא ואותה ירושה לא בטלה עולמית.
רש"ר הירש

ו

מהו "ומל ה'"? 1

"ומל ה' אלוקיך" – כי לו נתכנו העלילות הראשונות ואחר שאמר תשוב לשמוע בקולו הוא יעזרך וימול לבבך ולבב זרעך, לא כמילת הבשר שאתה חייב למול אותו.
ראב"ע

מהו "את לבבך ואת לבב"?

"את לבבך ואת לבב" – ראשי תיבות אלול. לכך נהגו להשכים ולהתפלל סליחות מראש חודש אלול ואילך. וכן "לולא האמנתי לראות בטוב ה'" לולא אותיות אלול, שמאלול ואילך חרדתי נגד ה'.
"את לבבך ואת" – בגמטריא זה לימות המשיח.

בעל הטורים

מהו "ומל ה'"? 2

"ומל ה' אלוקיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה" – יגלה עינך לסור מכל טעות מערבוב השכל מידיעת האמת כשתשתדל לדבקה בו באופן שתכיר טובו ותאהבהו בהכרח וזה יעשה למען חייך לעולמי עד.

ספורנו

מהו "ומל ה'"? 3

"ומל ה' אלוקיך את לבבך" – מבטיחך שתשוב אליו בכל לבבך והוא יעזור אותך. ונראה מן הכתובים עניין זה שאומר כי מזמן הבריאה היתה רשות ביד האדם לעשות כרצונו צדיק או רשע וכל זמן התורה כן כדי שיהיה להם זכות בבחירתם בטוב ועונש ברצותם ברע. אבל לימות המשיח תהיה הבחירה בטוב להם טבע, לא יתאוה להם הלב למה שאינו ראוי ולא יחפוץ בו כלל. והיא המילה הנזכרת כאן, כי החמדה והתאוה ערלה ללב ומול הלב הוא שלא יחמוד ולא יתאוה. וישוב האדם בזמן ההוא לאשר היה קודם חטאו של אדם הראשון שהיה עושה בטבעו מה שראוי לעשות ולא היה לו ברצונו דבר והיפוכו.

בירמיה כתוב "כי זאת הברית אשר אכרות את בית ישראל אחרי הימים ההם נתתי את תורתך בקרבם ועל ליבם אכתבנה" וזהו ביטול יצר הרע ועשות הלב בטבעו מעשהו הראוי. ובידוע כי יצר לב האדם רע מנעוריו וצריכים ללמד אותם, אלא שיתבטל יצרם בזמן ההוא לגמרי.

וגם ביחזקאל נאמר: "ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם" הלב החדש ירמוז לטבעו והרוח לחפץ ולרצון. אמרו חז"ל והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ – אלו ימות המשיח. שאין בהם לא זכות ולא חובה, כי בימי המשיח לא יהיה באדם חפץ אבל יעשה בטבעו המעשה הראוי. ולפיכך אין בהם לא זכות ולא חובה כי הזכות והחובה תלויים בחפץ.

רמב"ן

מהו "ומל ה'"? 4

"ומל ה' אלוקיך את לבבך ואת לבב זרעך לאהבה את ה'" – שיתן בליבך לעובדו מאהבה ולא מיראה. כי העושה מאהבה עובד את ה' בשמחה, אך שכל זמן שאין הקב"ה מתגמל מאויבך תמיד מורא אויבך עליך פן יחזרו להלחם בך ועל כן אין ליבך פנוי לעבוד את ה' בשמחה. על כן "ונתן ה' אלוקיך את כל האלות על אויבך ועל שונאיך אשר רדפוך". ומאז תהיה בטוח שלא יבואו עליך עוד ו"ישמח צדיק כי חזה נקם", הנה מאז תהיה מוכן לעשות כל מצוות ה' בשמחה גם בפועל.

זהו שנאמר "ואתה תשוב ושמעת בקול ה' ועשית את כל מצוותיו" ואז לא תצטרך לזכות אבותיך. זהו שנאמר "ואתה", כי כך לבד תלה הדבר. ואז ישוב ה' לשוש עליך כאשר שש על אבותיך כי תהיה שווה לאבותיך, כי יש בידך זכות עצמך ואל ההרים לא תאכל – שלא תאכל בזכות אבותיך.

כלי יקר

מהו "ומל ה'"? 5

"ומל ה' אלוקיך" – יש שלושה דברים כלליות במצוות ה':

1. היא עסק התורה.
2. שמירת מצוות לא תעשה.
3. קיום מצוות עשה.

כשבא לומר תיקון תשובה סידר שלושתם.

כנגד תשובת תלמוד תורה אמר תשובה ראשונה "ושבת עד ה'" וגמר אומר "ושמעת בקולו" שהוא תלמוד תורה. ולא הזכיר עימו דבר אחר וזו היא התחלת התשובה שצריך השב לעשות. ואמר כנגדה "ושב ה' את שבותך ושב וקבצך". כאומרם שבזכות עסק התורה יהיו ישראל נגאלים. כשישובו לתלמוד תורה יקבצם ה' ויביאם אל הארץ אשר ירשו.

כנגד שמירת מצוות לא תעשה אמר "ומל ה' אלוקיך את לבבך" וידוע כי עורלת הלב הוא עשות רשע ואהבת הרשע, שליבו של אדם מחמדתו. וכנגדו אמר "ומל..לאהבה את ה'" – שתלביש האהבה אשר תיכן בך התוכן בריאתך בנעימות ידידות חיבת אלוקיך. ויחד שכר לזה שיהפוך ה' כל הצרות מעלינו על שונאינו כאומרו "ונתן..על אויבך".

כנגד מצוות עשה אמר "ואתה תשוב ועשית כל מצוותיו" – הרי זה מצוות עשה. ויחד להם שכר הקרבת התועלת כאומרו "והותירך..וישוב לשוב".

אור החיים

מהו "ואת לבב זרעך"?

"ואת לבב זרעך" – באשר מדבר בדור שבא לארץ ישראל והייתי אומר שרק אותו הדור יהיה במעלה זו ולא זרעם. משום הכי מבטיח שיהיו בגאולה העתידה שווים לבבך ולבב זרעך.

מהו "לאהבה את ה'"? 1

"לאהבה את ה'" – שתרגישו בזה עונג וחיות הנפש היותר אפשר. ובאשר בהיותנו בחוץ לארץ אפילו מי שמדבק עצמו באהבת ה' אינו משיגה בשלמות. משום שאין

הקב"ה מתדבק עמנו להופיע עלינו רוח הקודש. והרי טבע האהבה שאינה נשלמת אלא באופן שהנאהב מתדבק לאוהב. ואם כן אין חיות הנפש בשלמות עדיין.

הנצי"ב

מהו "ומל ה'" 6?

"ומל ה' אלוהיך את לבבך" – שיסיר מהם ערלת הלב ויבטל היצר הרע ולא רק מהאבות מפני שנתדבקו במעשים לא טובים כי אף מזרעם שנולדו בארץ גם מהם יסיר את היצר שיתבטל מציאותו בכלל.

מהו "לאהבה את ה'" 2?

"לאהבה את ה'" – שבהסר רק את המונע תהיה לכם מעצמכם אהבת ה'.

מהו "למען חייך"?

"למען חייך" – שאם לא כן לא תאריך ימים כי עוד תוסיפו סרה.

מלבי"ם

מהו "ומל ה'" 7?

"ומל" – כל מה שעבר עליך בעיתות המבחן של הגלות וכל מה שה' יביא עליך בשעת גאולתך האחרונה יסיר מליבך ומלב בניך כל עורלה, כל יסוד שאיננו נכנע. מכאן ואילך ה' וחייך יהיו אחדים בעיניך וכדרך שלא תוכל לחיות בלא נשימה כך לא יהיו לך חיים בלא דעת ה', בלי ההכרה והתחושה של קירבת בריתו אצלו ושל קרבת בריתך אצלו. וכך בכל לבבך ובכל נפשך תבטל את עצמך לאהבתו.

רש"ר הירש

ז

מהו "על אויבך ועל שונאיך" 1?

"על אויבך ועל שונאיך" – על הקמים עליך ועל השונאים בלבבם.

ספורנו

מהו "ונתן ה'" 1?

"ונתן ה' את כל האלות האלה" – אחר שיבואו לארץ ישראל ויתקבצו מכל העמים אז יענוש הקב"ה האומות שרדפו אותה שעה את ישראל.

מתחילה ישיגו ישראל את כבודה ואחר כך יענושו הראויים להענוש.

מהו "על אויבך ועל שונאיך" 2?

"על אויבך" – היינו המקניטים בפה אף על פי שאין רודפים בפועל, מכל מקום קשה לסבול הקנטה בפה יותר מרדיפה במעשה, אבל האויבים בלב לחוד באמת לא יענושו.

הנצי"ב

מהו "ונתן ה'" 2?

"ונתן ה' את כל האלות האלה" – אחרי שישבו ישראל לבטח אז יבוא עליהם גוג ומגוג להלחם בהם וה' יעשה בהם משפטים נוראים.

מלבי"ם

מהו "ונתן ה'" 3?

"ונתן" – מכאן ואילך אותה אלה תחול על העמים באהבתם ובשנאתם. יתקיים מה שה' הבטיח לאברהם בשעת כניסתו הראשונה להסטוריה של העמים.

רש"ר הירש

ח

מהו "ואתה תשוב" 1?

"ואתה תשוב" – תנוח. וזה בהגלות משיח צדקנו ואתה תעמוד בשובה ונחת, שלא יוסיף להגלותך.

ספורנו

מהו "ואתה תשוב" 2?

"ואתה תשוב" – וסמך ליה "והותירך", שאם תשוב בתשובה שלימה מיד תהא נגאל.
בעל הטורים

מהו "ואתה תשוב" 3?

"ואתה תשוב ושמעת" – בבואם לארץ ישראל ויגיעו למעשה כמה דברים שהיה עיון עד כה – הילכתא למשיחא ולא למעשה, על כן עתה בבואם לידי מעשה תחזור לעיון להוראה למעשה. ולמדין מכאן דאף על גב שעיון והוציא דבר חידוש שלא בשעת מעשה, כשיבוא לידו מחוייב לחזור ולדון בדבר.

הנצי"ב

מהו "ואתה תשוב" 4?

ואתה תשוב" – נזכרה התשובה אל הקיום הנאמן של מצוות ה' במידה שהן ניתנות להתגשם בגלות. על כך הוא מוסיף עתה את ההגשמה המלאה של כל מצוות ה' בארץ שברכת ה' המלאה הובטחה לה. גם ברכה זו עתידה להתאמת ושוב לא יהיה צורך לחשוש שהיא תבוא לידי תקלה כדרך שהביאה בכל תקופות העבר.
כל ספר התורה הזה איננו אלא קול ה' שנקבע בכתב. קול ה' מדבר אלינו מן הספר הזה לדורות עולם והוא מורה לנו את התפקידים וההגבלות – "מצוותיו וחוקותיו" – לכל חיי חלדנו. בקיומן ובשמירתן נקיים את תשובתנו אל ה' אלוקינו בכל לבבנו ובכל נפשנו. שמירת התורה ולא הברכה היתרה הכרוכה בה תהיה המטרה הבלעדית של הוויתנו ורצוננו.

רש"ר הירש

מהו "ואתה תשוב" 5?

"ואתה תשוב ושמעת" – אחרי משפט גוג ומגוג וידעו בני ישראל כי אני ה' אלוקיך מן היום ההוא והלאה, כי אחרי שיתן ה' את האלות על אויבך ישובו בני ישראל בתשובה היותר הגונה מהתשובה הקודמת.

מלבי"ם

ט

מהו "והותירך ה'" 1?

"והותירך ה'" – יתן לך הצלחה יתרה מכל הצלחה קודמת.

ספורנו

מהו "והותירך ה'" 2?

"והותירך ה'" – בעבור שיתן הקללות על השונאים.

מהו "כאשר שש על אבותיך"?

"כאשר שש על אבותיך" – שנחלו הארץ, כי עם הגולים ממנה ידבר.

ראב"ע

מהו "והותירך ה'" 3?

"והותירך ה' אלוקיך בכל מעשה ידך" – משמעות ברכה זו שיהיה שפע ברכה למעלה מהטבע. כאן מיירי לימות המשיח יהיה יתרון ברכה אפילו במשלח ידך וממילא לא פירש הכתוב באדמה, דאפילו בחוץ לארץ יהיה הליכות ברכה בשפע רב למעלה מהטבע.

הנצי"ב

י

מהו "והתהלכתי בתוכם"?

"הכתובה בספר התורה הזה" – כאומרו "והתהלכתי בתוכם והייתי לכם לאלוקים ואתם תהיו לי לעם". וזה יעשה כאשר ישוב לשוש עליך לטוב כי תשמע. כמו ששש על אבותיך, לא בזכות אבות. וזה מפני שתהיה תשובתך בכל לב ובכל נפש, באופן שעוונות נחשבים כזכויות ותהיה לרצון לפניו כמו שהיו טובותיך.

ספורנו

מהו "כי תשמע בקול"? 1

"כי תשמע בקול" – בגמטריא זה בקול דברי תלמידי חכמים.

מהו "כי תשוב אל ה'?"

"כי תשוב אל ה'" – וסמך ליה "כי המצווה הזאת", לומר ששקולה היא התשובה כנגד כל המצוות כולן.

בעל הטורים

מהו "הכתובה בספר התורה הזה"?

"הכתובה בספר התורה הזה" – כי עיקר כל המצוות שם ואם הם צריכים פירוש קבלה ולא תהיה שמורה עד שיהיה הלב שלם, על כן "בכל לבבך" – כי מצוות השמירה עם הלב.

ראב"ע

מהו "כי תשמע בקול"? 2

"כי תשמע בקול" – שני טעמים על יתרון ברכה זו מה שלא היה עד כה אפילו בשעת ברכה. היינו דאז לא היה יתרון בחוץ לארץ משום שדרך המסחר להסיר את האדם מעבודת ה' ומשום הכי עיקר רצונו יתברך היה שיהיו יושבים ישראל לבטח בארץ ישראל, היינו שלא יסחרו לחוץ לארץ. משום שבזמן שאין האדם עוסק בעצמו בתורה אז נדרש לשמירה יתירה ואין מקום משומר כמו בארץ ישראל עיקר ישיבת ישראל.

אבל בימות המשיח הבטיח הקב"ה שתהא אתה מכל מקום עוסק בתורה ובגוף המצוות שבתורה, וחוקות המצווה על פי קבלה המסורה. ולא כתוב כאן משפטיו שהרי מיירי כאן במי שעסוק במסחר ואי אפשר לו להיות עסוק בפלפולה של תורה לחדש בעצמו אבל יכול לעסוק בלימוד גוף התורה שבכתב ותורה שבעל פה המסורה לנו מכבר בדקדוקי התורה והוא ילמד מה שלפניו כבר.

עוד טעם שאין חשש לימות המשיח שתסור בעסק המסחר לחוץ לארץ כי תשוב בכל לב ובכל נפש היינו תשובה מאהבה. ומי ששב מאהבה עומד לעד לעולם ואינו מתנודד כמו העובד מיראת העונש. ואם כן אין חשש שתשובו לסורו משום מסחר.

הנצי"ב

מהו "כי תשמע בקול"? 3

"כי תשמע בקול" – שיהיה הזרוז בך לקיים מצוות עשה כמו השמירה ממצוות לא תעשה. שבין העובד מאהבה ובין העובד מיראה יזהרו מלעבור על לא תעשה מלקיים עשה. כי העובד מאהבה יזהר מלעבור על לא תעשה שבזה הוא ממרה פי ה' יותר מלקיים מצוות עשה שהוא רק לעשות רצונו. והעובד מיראה יזהר מעונש על לא תעשה יותר מלקיים מצוות עשה להשיג תשלום שכר.

רש"ר הירש

מה עיקרו של עניין התשובה המוזכר כאן?

במשפטים ברורים שאינם משתמעים לשני פנים הונח כאן יסוד מוסד שלא ימוט ועליו מושתתת גם היום היהדות של ההווה ושל כל תקופות העתיד. בבהירות ובצורה שאיננה משתמעת לשני פנים הובטח כאן קיבוץ הגלויות ושיבתן לארץ המובטחת.

ובאותה בהירות שאיננה משתמעת לשני פנים הוכרז כאן על נצחיות התורה ועל תוקפה המחייב שלא יתבטל. רק אם ישובו פזורי ישראל בתשובה שלמה לתורה ישלמו ימי פיזורם ורק הקיום המלא של התורה בארץ ירושתם היא תכלית קיבוצם והחזרתם לארצם. מאמרים אלה של ה' הם ברורים ואינם משתמעים לשני פנים והם מכחישים את כל המדברים תועה על ישראל ותורתו ורואים אותם כמיושנים. ישראל והתורה אינם שרידים של עבר מת, אלא הם מעורים בהווה החי וצופים לעתיד רב סבר. רק אם נכיר ונעריך את האמת הזאת ונתמסר בשמחה וללא סייג לייעוד זה נמצא בכל תקופה את הישר בעיני ה' ואת הדרך לישע אלוקים.

רש"ר הירש